

Gabriel Bartoszewski

Błogosławiony Honorat Koźmiński jako promotor kultu Niepokalanej na ziemiach polskich

Salvatoris Mater 6/4, 345-366

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wśród polskich świętych i błogosławionych czcicieli Maryi niepokalanej bł. Honorat Koźmiński¹ zajmuje poczesne miejsce. Jego życie i działalność apostołska charakteryzuje się totalizmem kultowym w odniesieniu do Maryi, u podstaw którego znajduje się Jej przywilej niepokalanego poczęcia. O. Honorat nie był teologiem *sensu stricto*, gdyż z racji ówczesnych uwarunkowań historycznych nie miał możliwości ukończenia studiów wyższych. Dzięki o. Prokopowi Leszczyńskiemu, kapucynowi, który miał szerokie kontakty z zaprzyjaźnionymi arystokratycznymi rodzinami polskimi, potajemnie sprowadzano z Francji nowszą literaturę teologiczną do Królestwa Kongresowego. Otrzymał książki nasz Błogosławiony studiował, a nawet w miarę potrzeby dawał do tłumaczenia, by poszerzać swoją wiedzę teologiczną, w tym o Matce Bożej. O. Honorat praktycznie był samoukiem, który dzięki wytrwałej pracy zdobył znaczną wiedzę teologiczną i kanoniczną. Nie zatrzymywał jej dla siebie, ale starał się nią dzielić z innymi i rozszerzać w dostępnych sobie formach poprzez kaznodziejstwo, pisarstwo i powoływanie do życia nowych instytutów zakonnych. Analizując całościowy dorobek bł. Honorata, można dostrzec jego znaczny wkład w propagowanie kultu maryjnego, w tym przywileju niepokalanego poczęcia. Dlatego przedmiotem niniejszego referatu jest próba ukazania bł. Honorata jako promotora kultu niepokalanego poczęcia Najświętszej Maryi Panny na ziemiach polskich.

Gabriel Bartoszewski OFMCap

Błogosławiony Honorat Koźmiński jako promotor kultu Niepokalanej na ziemiach polskich*

SALVATORIS MATER
6(2004) nr 4, 345-366

* Referat wygłoszony podczas Międzynarodowego Kongresu Mariologicznego w Rzymie (4-8 XII 2004), w czasie obrad Polskiego Towarzystwa Mariologicznego.

¹ O. Honorat Koźmiński urodził się 16 X 1829 r. w Białej Podlaskiej w rodzinie Stefana i Aleksandry Koźmińskich. Na chrzcie otrzymał imiona Florentyn Waclaw Jan Stefan. W domu używano drugiego imienia Waclaw. Koźmińscy mieli jeszcze najstarszego syna, Aleksandra i dwie młodsze córki, Stefanię i Kamilę. Rodzice, a zwłaszcza matka, byli głęboko religijni. Szkołę elementarną ukończył w Białej Podlaskiej. W 1840 r. Stefan Koźmiński jako budowniczy miejski wraz z rodziną przeniósł się do Włocławka. Waclaw wraz z bratem Aleksandrem zostali oddani do gimnazjum w Płocku. Dnia 1 VI 1844 r. otrzymał świadectwo dojrzałości i zapisał się do Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie. W rok później, 2 IX 1845 r. niespodziewanie zmarł mu ojciec. Już od czasu gimnazjum przeżywał kryzys wiary. W 1846 r., podejrzany o udział w spisku młodzieżowym, został aresztowany i osadzony w X pawilonie Cytadeli Warszawskiej jako więzień polityczny. Tam przeszedł ciężkie doświadczenie śledztwa i wewnętrzną przemianę, jak sam napisał w *Notatniku duchowym*: Pan Jezus przyszedł do mnie do celi więziennej i łagodnie do wiary przyprowadził. Dnia 27 III 1847 r. został zwolniony

1. Zakorzeniony w tradycji rodzinnej i franciszkańskiej

Kolebką maryjności bł. Honorata był niewątpliwie dom rodziny. Jego rodzice, Aleksandra i Stefan Koźmińscy, odznaczali się głęboką religijnością. Matka pielęgnowała szczególną cześć do Maryi, o czym świadczą jej listy do syna. W pierwszym zachowanym liście z 5 III 1849 r., wspominając pożegnanie przed jego odejściem z domu do zakonu, pisze: *Matce Boga poleciłam nas oboje od pierwszej chwili twojego wyjazdu. Wyjechałeś dnia 7 grudnia, w wigilię uroczystości Najświętszej Panny Niepokalanej, a nazajutrz zaledwie zmysły zebrać mogłam, pierwsze moje westchnienie było do Niej, aby nas raczyła przyjąć pod swoją Najświętszą opiekę, i kierować z dobrem naszym, a Ich Najwyższą chwałą².*

Bł. Honorat w *Notatniku duchowym* wspomina, że matka już w dzieciństwie oddała go Maryi: *Opiece mej Matki najlepszej, której jeszcze mnie Matka moja oddała, i ja też całe życie się oddaję z całą moją istotą i ze wszystkim, co mam i czego pragnę³.*

Zarliwa miłość do Maryi niepokalanej w życiu o. Honorata wynikała stąd, że dostrzegał i nieustannie doświadczał Jej szczególnej troski. W *Notatniku duchowym* zapisał: *Wszystkie łaski w życiu moim spotkały mnie przez Nieją⁴.* Swoje życie związał on ściśle z Maryją w momencie, gdy jako student znalazł się niesłusznie uwięziony w Cytadeli Warszawskiej⁵.

z więzienia, odbył spowiedź i nie troszcząc się o ukończenie studiów, wstąpił do Zakonu Kapucynów w Lubartowie. 21 XII 1848 r. otrzymał habit zakonny i imię Honorat. Po złożeniu profesji zakonnej i ukończeniu studiów 27 XII 1852 r. otrzymał święcenia kapłańskie. W Warszawie rozpoczął gorliwą pracę duszpasterską jako spowiednik, dyrektor III Zakonu, moderator Kólek Różańcowych. Dnia 21 XI 1855 r. wspólnie z Angelą Truszkowską założył Zgromadzenie Sióstr św. Feliksa. Po kasacie klasztorów przez rząd carski 27/28 XI 1864 r. został zamknięty w klasztorze w Zakroczymiu i skazany na bezczynność. Tam reformuje swoje życie duchowe, wiele spowiada i od 1874 r. poprzez konfesjonał zakłada ukryte zgromadzenia zakonne w liczbie 26, celem prowadzenia apostołstwa środowiskowego; obecnie istnieje ich 17 (14 bezhabitowych i 3 habitowe). W 1892 r. po kasacie klasztoru w Zakroczymiu został przeniesiony do Nowego Miasta n. Pilicą, gdzie kontynuował swoją wszechstronną działalność. Za życia cieszył się sławą świętości. Zmarł w Nowym Mieście n. Pilicą 16 XII 1916 r. Pozostawił po sobie 128 pozycji drukowanych (ponieważ niektóre miały wiele wydań) i 37 w rękopisie. Proces beatyfikacyjny został przeprowadzony w latach 1949-1988. Dnia 16 X 1988 r. Jan Paweł II w 10. rocznicę swego pontyfikatu ogłosił go błogosławionym.

² *Listy najbliższej rodziny (matki, brata, siostry) do O. Honorata*, mps, w: Archiwum Wicepostulatora Sprawy Kanonizacji bł. Honorata, III A, 1 (dalej: AWP). Chodzi tutaj o pożegnanie i wyjazd Wacława przed wstąpieniem do Zakonu Kapucynów. Pewien dramatyzm sytuacji polegał na tym, że matka była młodą wdową, a w tym momencie jeszcze chorą.

³ H. KOŹMIŃSKI, *Notatnik duchowy*, przygotowanie do wydania: zespół pod kierunkiem G. Bartoszewskiego, Warszawa 1991, 130 (cytuje według stron druku).

⁴ TAMŻE.

⁵ G. BARTOSZEWSKI, *Maryja w życiu i działalności apostołskiej O. Honorata Koźmińskiego*, Warszawa 1987, 4.

Modlitwa rodzonej matki, Aleksandry, i wstawiennictwo Matki Bożej przyczyniły się do jego duchowego ocalenia i uwolnienia z więzienia, co z wdzięcznością wiele razy wspominał: *Najpierwszą i największą łaskę w porządku duchowym nawrócenia mego Jej tylko winieniem, jak to Ona sama Matce mojej we śnie objawić raczyła, a z nią i łaskę uwolnienia z więzienia cudownym prawie sposobem*⁶.

Rozstanie się z matką, jak wspomniano wyżej, przed udaniem się do zakonu również zawdzięcza Niepokalanej: *Jej także przypisuję łaskę powołania [...]. W Niepokalane Poczęcie wyjechałem z domu, gdzie Ona mnie tylko męstwem potrzebnym obdarzyła, aby Matkę chorą opuścić*⁷.

Aleksandra Koźmińska swoją trwałą więź z Niepokalaną podkreśla w liście do o. Honorata z 21 XI 1878 r., w którym wyznaje: *Zbliży się Niepokalane Poczęcie, to dla mnie zawsze czas miły*⁸.

Na podstawie tych krótkich przekazów można domniemywać, że iskra czci dla Maryi niepokalanej w sercu o. Honorata zapaliła się od serca rodzonej matki.

Z chwilą wstąpienia do Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów w 1848 r. wszedł w środowisko szczególnego kultu Maryi niepokalanej. Franciszkanie od czasów św. Franciszka z Asyżu, a zwłaszcza bł. Jana Dunsza Szkota, poprzez wieki wyjaśniali i bronili prawdy o niepokalanym poczęciu. Wielu teologów średniowiecznych, i z późniejszych wieków, pracowało nad obroną tej prawdy. Nie brakło również wśród nich franciszkańskich teologów polskich⁹. Bracia Mniejsi od 1263 roku uroczyste obchodzili święto Niepokalanego Poczęcia. Papież, franciszkanin, Sykstus IV w 1482 r. rozszerzył je na cały Kościół¹⁰. Bracia Mniejsi Obserwanci podczas kapituły w 1645 r. ogłosili NMP Niepokalaną Opiekunką i szczególniejszą patronką całego zakonu. Za ich przykładem poszedł Zakon Kapucynów, który podczas kapituły w 1712 r. ogłosił Niepokalaną główną patronką i postanowił obchodzić Jej święto szczególnie uroczyste¹¹. Papież Pius VI udzielił odpustu zupełnego przez całą oktawę Niepokalanego Poczęcia dla wszystkich kościołów kapucyńskich prowincji polskiej¹².

⁶ H. KOŹMIŃSKI, *Notatnik duchowy...*, 130.

⁷ TAMŻE.

⁸ *Listy najbliższej rodziny do o. Honorata*, mps, AWP III A, 2.

⁹ T. SŁOTWIŃSKI, *Niepokalanie Poczęta Maryja w tradycji franciszkańskiej*, „Salvatoris Mater” 6(2004) nr 1, 61-84.

¹⁰ [H. KOŹMIŃSKI], *Święty Franciszek Seraficki. Jego życie, wielkie dzieła, duch, dary, pisma i nauki i ich odbicie w naśladowcach jego*, [aut. podpis.:] br. Honorat kap., t. III, Warszawa 1905, 361.

¹¹ TAMŻE, 362.

¹² TAMŻE, 361. Łaskę tę wyjednał o. Antonin Przedwojewski (zm. w 1793 r.), pierwszy prowincjał kapucynów w Polsce (1762-1765), gdyż wcześniej prowincja ta pozostawała w zależności od prowincji czeskiej.

Już w pierwszych latach kapłaństwa o. Honorat w dniu 8 grudnia 1854 r. przeżył doniosłe wydarzenie kościelne, jakim było ogłoszenie przez bł. papieża Piusa IX dogmatu niepokalanego poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Nasz Błogosławiony tę prawdę wiary głęboko przeżywał i czuł się wewnętrznie zobowiązany do jej głoszenia. Odbicie jego stanu duchowego znajdujemy w cytowanym już *Notatniku duchowym*: *Ponieważ Pan Bóg dał mi tę łaskę, że żyję w czasie, gdy przywilej Niepokalanego Poczęcia został uroczystym kanonem dogmatycznie Matce Bożej przyznany i sam go u nas głosilem, uważam, żeśmy wszyscy, którzy żyjemy teraz, obowiązani ile sił naszych przykładać się do uczczenia całym życiem Matki Bożej w tym przywileju i uciekania się pod zastłonę tej Niepokalanej Jej świętości*¹³. Błogosławiony Honorat z Maryją wiązał wszystkie ważniejsze wydarzenia życiowe. Często podkreślał: *W Jej uroczystości wszystkie moje znaczne rocznice obchodzę*¹⁴. Gorąca miłość do Niepokalanej zaowocowała zapisaniem się o. Honorata do wielu Jej bractw. Należał między innymi do Bractwa Niebieskiego Szkaplerzna Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny¹⁵ i Bractwa Niepokalanego Poczęcia Przenajświętszej Maryi Panny z Lourdes¹⁶.

Główne obowiązki wynikające z przynależności do Bractwa Niebieskiego Szkaplerzna Poczęcia Najświętszej Maryi Panny były następujące: w jeden dzień w roku należało pościć na cześć niepokalanego poczęcia, nosić Niebieski szkaplerz, ćwiczyć się w cnotach, mieć czystą duszę, trwać w pobożności maryjnej i często odmawiać modlitwę: *Niech będą dzięki i chwala Najświętszemu i Boskiemu Sakramentowi. Niech będzie zawsze błogosławiona czystość i Niepokalane Poczęcie Najświętszej Maryi Panny*¹⁷.

Głównym celem Bractwa Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny z Lourdes była cześć niepokalanego poczęcia, pamięć na dogmatyczną definicję w 1854 r. pierwszego przywileju Maryi i postawa dziękczynna za łaski. Członkowie tego Bractwa byli zobowiązani odmawiać dziesiątek różańca, czynić dobrze znak krzyża, co dzień pocałować ziemię w duchu pokory i pokuty, podejmować umartwienia w środy i soboty oraz pościć w wigilię Niepokalanego Poczęcia. Wskazane też było, aby nosili medalik z Lourdes lub Niebieski szkaplerz Niepokalanego Po-

¹³ TENŻE, *Notatnik duchowy...*, 133.

¹⁴ TAMŻE, 130.

¹⁵ TAMŻE, 98.

¹⁶ TAMŻE, 104; por. S. ZAREMBA, *Nabożeństwo do Matki Bożej w życiu o. Honorata Koźmińskiego OFMCap według jego „Notatnika duchowego”*, (mps w AWP), 16.

¹⁷ TAMŻE, 99. Bł. Honorat otrzymał upoważnienie poświęcania szkaplerzy i przyjmowania do bractwa (dokument w AWP I, 24 z 26 I 1858 r. wydany w Rzymie i podpisany przez generała teatynów oraz potwierdzony przez arcybiskupa warszawskiego 20 XI 1860).

częcia. Wszystkie te obowiązki o. Honorat wypisał sobie w *Notatniku* i pilnie ich przestrzegał¹⁸.

O. Honorat nie tylko sam należał do bractw i gorliwie wypełniał obowiązki z nich wypływające, ale zabiegał też o to, by liczba ich członków ciągle wzrastała. *Raczyła mnie też Niepokalana Panna używać często na swoją służbę. Do kilku bractw sama mnie prawie wezwwała przez wierne sługi swoje i do zapisywania drugich do Jej bractw, bo mi przysłano patenta z najdalszych stron, o które nawet nie prosiłem. Do kilku Bractw Jej przyjmowałem z kilka tysięcy osób*¹⁹. Miłość do Niepokalanej wyrażał w różnych postanowieniach, przez które chciał oddawać Jej cześć. Przed uroczystością Niepokalanego Poczęcia odprawiał zawsze nowennę, rozmyślając o tej tajemnicy, natomiast w ciągu całej oktawy odmawiał *Godzinki o Niepokalanym Poczęciu* dla uproszenia czystości serca i ciała. Również w czasie trwania oktawy Niepokalanego Poczęcia postanowił odprawiać rozmyślanie z bulli Piusa IX *Ineffabilis Deus*. Ponadto codziennie odmawiał Oficjum do Najświętszej Maryi Pannie²⁰, przy pierwszym psalmie rozmyślał o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny²¹. W każdą sobotę starał się odmawiać Koronkę do Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, codziennie modlił się przez Jej wstawiennictwo oraz odmawiał akt: „Niech będzie błogosławione Niepokalane Poczęcie”²². Ponadto nosił Szkaplerz Niepokalanego Poczęcia, odmawiał modlitwę „Pod Twoją obronę”. Maryi niepokalanej w Jej uroczystość powierzał siebie, a zwłaszcza sprawę odrodzenia własnego zakonu²³.

Wśród wielu aktów poświęcenia się o. Honorata Maryi jeden jest charakterystyczny, nosi on tytuł: „Ponowienie wybrania Niepokalanie Poczętej Panny na główną opiekunkę zakonu, prowincji i klasztoru, uczynione w uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP 1868 r., a ponowione tegoż dnia 1871 roku”. Jego treść jest następująca: *O Maryjo Niepokalanie Poczęta, której opieką Zakon nasz od wieków się zaszczyca, a która nam dziś dozwoliłaś doczekać tej wielkiej chwały uroczystego ogłoszenia tego przywileju i raczyłaś mnie wezwać do oznajmienia Twej chwały w trzech kościołach. Patrz, o Panienko święta, na ten zakon Tobie powierzony, a dziś zrujnowany, prześladowany i rozproszony. Patrz na tę naszą prowincję zburzoną i gasnącą powoli. Patrz na ten klasztor wewnętrzny i zewnętrznymi trudnościami uciśniony. [...] Pokaż nam się*

¹⁸ TAMŻE, 104-105.

¹⁹ TAMŻE, 130.

²⁰ TAMŻE, 131.

²¹ TAMŻE, 49.

²² TAMŻE, 134.

²³ TAMŻE.

Matką i Patronką. Ratuj nas i zachowaj od zguby. Odnów w nas naprzód seraficznego ducha, przywróć zakonną obserwancję, daj odszukać perłę ewangelicznego ubóstwa i wlej nam na nowo życie duchowe w martwe serca nasze [...], abyśmy doznawszy cudownej opieki Twojej nad sobą, mogli z tym większym zapalem czcić Cię jako naszą prawdziwą Wskrzesicielkę i Patronkę²⁴. A w zakończeniu testamentu duchowego wyznaje: Oddaję go w opiekę Przenajświętszej Opiekunce mojej duszy, mojej Pani i właścicielce, Maryi Pannie²⁵.

Powyższe zapisy obejmują całe życie bł. Honorata. Niezbicie świadczą one, jak prawda o niepokalanym poczęciu, począwszy od domu rodzinnego poprzez całe jego życie kapłańskie i zakonne, wycisnęła szczególny rys na jego duchowości maryjnej. Ten maryjny rys bardzo wyraźnie uwidocznił się w jego pracy kaznodziejskiej, pisarskiej i założycielskiej.

2. Kaznodzieja

Jedną z ważniejszych form apostołstwa bł. Honorata, zwłaszcza w młodych latach kapłaństwa, było głoszenie kazań. Posługę kaznodziejską rozpoczął w Warszawie jako diakon w 1852 roku, gdzie kontynuował pracę kapłańską do roku 1864. Po kasacie klasztoru w Warszawie był internowany w Zakroczmieu w latach 1864-1892 i tam w miarę możliwości kontynuował kapłańską służbę. Pozostawił po sobie bogatą spuściznę kaznodziejską w formie rękopisów, ale tylko nieliczne kazania zostały wydrukowane.

2.1. Kaznodziejska proklamacja dogmatu niepokalanego poczęcia

O. Honorat już jako młody kapłan był oceniany jako wspaniały mówca. Z jego przepowiadania płonęła żarliwość i miłość do Boga, co udzielało się słuchaczom. Odwaga i bezkompromisowość w głoszeniu Dobrej Nowiny *sprawiły, że nawet ludzie obojętni religijnie lub wrogo usposobieni względem Kościoła chętnie słuchali kazań młodego kapucyna i poddawali się działaniu prawdy, która promieniowała z jego słów²⁶*. Dlatego też bardzo często był zapraszany do różnych kościołów na uroczystości kościelne, aby głosić słowo Boże. Zasłynął jako kaznodzieja

²⁴ TAMŻE, 476-477. W treści tego aktu o. Honorat nawiązuje do stałych prześladowań ze strony władz carskich, a z drugiej strony do wewnętrznych konfliktów, powodowanych przez narzuconego przez ochronę przełożonego.

²⁵ TAMŻE, 497.

²⁶ M. WERNER, *O. Honorat Koźmiński, kapucyn 1829-1916*, współpracownicy F. Duchniewski, G. Bartoszewski, Poznań 1972, 69.

maryjny. Był jednym z wielkich apostołów maryjnych drugiej połowy XIX wieku. Spośród kazań, które zachowały się do naszych czasów, 165 poświęconych jest różnym tajemnicom z życia Maryi, a wśród nich 40 traktuje o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny. Klasyfikacja ta jest umowna. Zdarza się bowiem często, że w kazaniu niedzielnym jest mowa o Maryi lub w maryjnym kazaniu głównym tematem jest okolicznościowy odpust²⁷. Wydaje się, że słusznie można stwierdzić, iż o. Honorat wygłosił więcej kazań maryjnych o niepokalanym poczęciu, niż pozostawił w rękopisie. Świadczy o tym zapis *Notatnika duchowego*: *Wiele o tym mówiłem, z kilkadziesiąt kazań o tej tajemnicy miałem*²⁸. A na innym miejscu dodaje: *W pierwszych latach z połowa moich kazań była wyłącznie na Jej cześć poświęcona*²⁹.

Kazania bł. Honorata o niepokalanym poczęciu Maryi były zainspirowane dogmatycznym potwierdzeniem tej prawdy przez papieża Piusa IX w 1854 roku. Nie tylko wyjaśniał istotę dogmatu, ale też zachęcał wiernych do poprawy obyczajów. W ten sposób odpowiadał na apel Ojca Świętego, który spodziewał się, że ogłoszenie dogmatu niepokalanego poczęcia NMP przyczyni się do wielkich zmian w życiu religijnym wiernych. W zakończeniu bulli *Ineffabilis Deus* tak o tym pisał: *Z największą nadzieją spodziewamy się, że Niepokalanie Poczęta Panna wszystkie błędy tego świata rozjaśni, że wszystkie utrapienia Kościoła usunie i że w niedługim czasie przywróci Kościół święty do pierwotnej gorliwości, a zabląkane owce pod kierownictwo jednego Pasterza*³⁰.

W tym czasie w Królestwie Polskim, a zwłaszcza w Warszawie, dzięki dwóm ośrodkom: kapucyńskiemu i misjonarskiemu dała się zaobserwować odnowa religijno-moralna. W kościołach: św. Krzyża Księży Misjonarzy w 1852 r. i Przemienienia Pańskiego OO. Kapucynów w 1853 r. wprowadzono nabożeństwa majowe. Ponieważ panowała wtedy ogromna bieda, rozwijała się wobec tego działalność charytatywna. Gdy w rok po ogłoszeniu dogmatu, 8 grudnia 1855 r. w Rzymie, zgodnie z ówczesną praktyką Kościoła, maryjny dogmat ogłoszono w Królestwie Polskim, cała Warszawa świętowała to wydarzenie, a jej mieszkańcy masowo przystępowali do sakramentów świętych³¹.

²⁷ R. PREJS, *Bł. Honorat Koźmiński jako duszpasterz*, w: *Błogosławiony Honorat Koźmiński (Pokłosie beatyfikacji)*, red. G. BARTOSZEWSKI, R. PREJS, Warszawa 1993, 173.

²⁸ H. KOŹMIŃSKI, *Notatnik duchowy...*, 133.

²⁹ TAMŻE, 130.

³⁰ TENŻE, *Kazanie na Niepokalane Poczęcie NMP 1884*, mps, AWP II B, zbiór VII, 15. Por. PIUS IX, Bulla *Ineffabilis Deus*, Rzym 1854, w: *Niepokalana Matka Chrystusa. Materiały z sympozjum mariologicznego Lublin 23-24 kwietnia 2004 roku*, Częstochowa 2004, 237-271.

³¹ M. WERNER, O. *Honorat Koźmiński...*, 72.

O. Honorat czuł się zaszczycony, że jemu przypadło w udziale zwiastować ludowi radość Kościoła katolickiego z tryumfu Niepokalanej Maryi. Z radością wspominał później, że w dniu promulgacji dogmatu niepokalanego poczęcia mógł być echem pasterskiego głosu Namiestnika Chrystusowego w ogłoszeniu tej radoszej nowiny. *Miałem to szczęście – pisze w Notatniku duchowym – ogłaszać dogmat Niepokalanego Poczęcia w Warszawie i w ten dzień 3 kazania w różnych kościołach o tym miałem*³². Przy tej okazji przypomniał atmosferę wielkiej radości, jaka w V wieku w Efezie towarzyszyła ogłoszeniu dogmatu o Bożym macierzyństwie. Błogosławiony twierdził, że *prawdziwi słudzy Maryi winni być dbali o Jej chwałę i prawdziwie się z niej cieszyć*³³, dlatego chciał rozbudzić podobne usposobienie w sercach wiernych w dniu ogłoszenia dogmatu niepokalanego poczęcia. To przeżycie i dążenie o. Honorata nie było chwilowe, ale towarzyszyło mu przez całe życie i przejawiało się w jego dalszej działalności apostołskiej.

2.2. Treść kaznodziejskiego nauczania o. Honorata o niepokalanym poczęciu

Bł. Honorata, który miał w tym czasie zaledwie 3 lata kapłaństwa, można postawić obok innych, znacznych kaznodziejów warszawskich, upowszechniających dogmat niepokalanego poczęcia³⁴. W swoich kazaniach we właściwym świetle ukazywał przywilej niepokalanego poczęcia Maryi, jego wielkość i znaczenie. Przede wszystkim wyjaśniał potrzebę odkupienia Matki Bożej. Twierdził za św. Anzelmem, że *Maryja potrzebowała stanowczo odkupienia i męki Chrystusa nie dla grzechu, którym nie była skażona, ale dla grzechu, którym by była skażona, gdyby Jej Bóg ze szczególnego przywileju nie był zachował*³⁵.

Nasz kaznodzieja nauczał, że Maryja, z łaski Bożej, była „wyjęta” od powszechnego prawa dziedziczenia grzechu pierworodnego, *a łaska ta nie dla czego innego udzielana Jej była, ale dla przewidzianych zasług*

³² H. KOŹMIŃSKI, *Notatnik duchowy...*, 130. Kazania te wygłosił w kościele Przemienienia Pańskiego OO. Kapucynów, w kościele pod wezwaniem Ducha Świętego OO. Paulinów i Narodzenia NMP w Lesznie OO. Karmelitów.

³³ TENŹE, *Kazanie na Niepokalane Poczęcie...*, przedmowa do Bulli 1, mps, AWP II B, zbiór IX, 4. Por. J. DOMAŃSKI, *Niepokalane Poczęcie Najświętszej Maryi Panny*, w: *Gratia plena. Studia teologiczne o Bogarodzicy*, red. B. PRZYBYLSKI, Poznań 1965, 193.

³⁴ Należy tu wymienić ks. Melchiora Bulińskiego, który „ogłaszał” dogmat o niepokalanym poczęciu w archikatedrze św. Jana w Warszawie, i ks. Józefa Szpaderskiego. Por. W. ŁYDKA, *Dogmat Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w mariologii polskiej XIX wieku*, w: *Niepokalana. Kult Matki Bożej na ziemiach polskich w XIX wieku*, red. B. PYLAK, CZ. KRAKOWIAK, Lublin 1988, 598.

³⁵ H. KOŹMIŃSKI, *Kazanie na Niepokalane Poczęcie...*, AWP II B, zbiór IX, 77.

Tego, który miał z Niej się narodzić³⁶. Kontynuując treść tego kazania, prawdę o niepokalanym poczęciu sformułował jeszcze dobitniej: *Zbawiciel nasz daleko doskonalej odkupił Maryję niżeli nas. Nas tylko uwolnił od winy, którą zaciągnęliśmy i od kary, na którą zasłużyliśmy. [...] Niepokalaną zaś Pannę zachował od winy, iż nigdy nią nie była skażona i od kary, iż nigdy jej ulegać nie miała obowiązku i w wiecznej miłości i zgodzie chciał z Nią być zawsze [...], dlatego musiał za Nią odpokutować [...] w sposób najdoskonalszy³⁷.*

Tu należy zauważyć, że nauczanie bł. Honorata niemal całkowicie odpowiada duchowi Soboru Watykańskiego II, który naucza, że *Matka Boża była odkupiona w sposób wznioślejszy ze względu na zasługi swego Syna i zjednoczona z Nim ścisłym i nierozdzielnym węzłem, jest obdarzona największym darem i najwyższą godnością³⁸.*

O. Honorat przypominał prawdę, że wszyscy rodzimy się w stanie grzechu pierworodnego, a poprzez zasługi Jezusa Chrystusa i chrzest święty otrzymujemy łaskę uświęcającą i stajemy się dziećmi Bożymi. Tylko dwie istoty należące do rodu ludzkiego od tego ogólnego prawa były ustrzeżone, tj. Jezus i Maryja. Błogosławiony głosił: *Te dwie istoty były poczęte w umyśle Boskim przed stworzeniem świata [...] i były Mu obecne przy stworzeniu, i wszędzie zostawił Ich ślady³⁹.*

Idąc za nauczaniem teologów franciszkańskich, twierdził, że niezależnie od decyzji pierwszych rodziców w raju, Maryja Matka Boga Wcielonego, dla zasług Jezusa Chrystusa, miała być zawsze czysta, nieskalana i wolna od ogólnego prawa dziedziczenia grzechu pierworodnego⁴⁰.

Uważał, że prawdę dogmatyczną o niepokalanym poczęciu można rozważać na kilka sposobów. Jednym z nich jest analogia pomiędzy potrójnymi narodzinami Jezusa Chrystusa i Najświętszej Maryi Panny. Tak jak Jezus przedwiecznie rodzi się z Boga Ojca, następnie w czasie z Maryi Panny oraz w sercach wiernych, tak i Maryja Niepokalanie Poczęta najpierw rodzi się przed wiekami w umyśle Bożym, potem w łonie św. Anny, a następnie w naszych umysłach i sercach⁴¹. Wnikając w tajemnicę niepokalanego poczęcia o. Honorat mówił na innym miejscu o jego trzech epokach, z których każda niezmiernie dobrodziejstwa przyniosła dla świata⁴².

W pierwszej epoce niepokalanego poczęcia, jak nauczał bł. Honorat, Maryja była sprawczynią wszystkiego, gdyż Jej niepokalana świętość

³⁶ TAMŻE.

³⁷ TAMŻE, 78.

³⁸ LG 53.

³⁹ H. KOŹMIŃSKI, *Kazanie na Niepokalane Poczęcie...*, AWP II B, zbiór XXVIII, 442.

⁴⁰ TAMŻE, 443.

⁴¹ TAMŻE, 440.

⁴² TENŻE, *Kazanie na Niepokalane Poczęcie...*, AWP II B, zbiór VII, 13.

najbardziej pobudzała Boga do dzieła stworzenia. Tak więc *dla Niej głównie został cały świat stworzony*⁴³.

Druga epoka, jak nauczał bł. Honorat, była w środku wieków, gdy Najświętsza Maryja Panna została niepokalanie poczęta w łonie swej matki - św. Anny. Przez to wydarzenie zaszły na świecie wielkie zmiany, gdyż *Maryja swoją niepokalaną świętością sprowadziła Boga na ziemię i Ona Go przywiodła do dokonania sprawy odkupienia rodu ludzkiego [...], świat cały dla Niej głównie został odkupiony*⁴⁴.

Trzecią epokę niepokalanego poczęcia widział bł. Honorat w wieku XIX, gdy przywilej ten został uroczystie ogłoszony jako dogmat przez papieża Piusa IX. Bł. Honorat twierdził, że w przeszłości wielu świętych przeczuwało znaczenie tej chwili dla świata. Spodziewano się bowiem, że to wydarzenie przyczyni się do wielkich zmian na świecie. I tak jak w pierwszej epoce Maryja jakby z nicości świat wyprowadziła, w drugiej z upadku go wybawiła, *tak w trzeciej wyprowadzi go z odstępstwa od Jezusa Chrystusa, z ogólnej apostazji, z [...] obojętności względem Boga i religii, i że przywróci na świecie czasy pierwotnej gorliwości i świętego zapah*⁴⁵.

Z nauczania Honorata wynika jego wiara, że przez niepokalane poczęcie Najświętszej Maryi Panny Pan Bóg odrodzi cały świat. Dlatego tak żarliwie zachęcał wszystkich wiernych do uciekania się pod płaszcz Jej opieki⁴⁶.

Niepokalane poczęcie o. Honorat nazywa uroczystością nad uroczystościami, gdyż wskazuje ono na Maryję jako na początek wszelkiego dobra, które było, jest i będzie na całym świecie. W tej uroczystości spotykają się wszystkie inne, na niej się opierają i w niej znajdują swoje wyjaśnienie, gdyż ona jest początkiem i źródłem wszystkich innych uroczystości maryjnych⁴⁷. Niepokalane poczęcie według Honorata stanowi jakby koronę wieńczącą wszystkie niezmierne łaski, jakimi Bóg obdarował Maryję. Przywilej ten wynosi naszą Matkę nad wszystkie stworzenia i czyni Ją pierwszą po Bogu⁴⁸.

Zgłębiając myśl bł. Honorata Koźmińskiego na temat niepokalanego poczęcia Najświętszej Maryi Panny, należy zatrzymać się i zapytać: dlaczego Bóg tak bardzo wywyższył Niepokalaną? Na to pytanie błogosławiony odpowiada, że *przez Nią i w Niej miał On dokonać najwyższych*

⁴³ TAMŻE.

⁴⁴ TAMŻE, 14.

⁴⁵ TENŻE, *Kazanie na Niepokalane Poczęcie...*, AWP II B, zbiór VII, 15.

⁴⁶ B. KOZIEŁ, A. ŚWIDERSKA, *Misterium Niepokalanej w duchowości Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej*, „Salvatoris Mater” 6(2004) nr 1, 144.

⁴⁷ H. KOŹMIŃSKI, *Kazanie na Niepokalane Poczęcie 2*, mps, AWP II B, zbiór IX, 10.

⁴⁸ TENŻE, *Kazanie na Niepokalane Poczęcie NMP*, mps, AWP II B, zbiór VII, 225.

*dziel miłości i miłosierdzia*⁴⁹. Miłość z natury dąży do udzielania się. Bóg, który jest Miłością (por. 1 J 4, 16), który jest jej źródłem, *czuł potrzebę oddania się stworzeniom całkowicie, z całą swoją istotą, ale potrzebował koniecznie do tego istoty nieskalanej – świętością swoją przechodzącą wszystkie stworzenia, jakie kiedykolwiek były na niebie i na ziemi. I na ten cel wybrał sobie właśnie cichą, pokorną, ubogą, nieznaną, ale niepokalaną Maryję Przenajświętszą, a przez Nią dopiero postanowił udzielać się istotom skalanym*⁵⁰. Tak więc przywilej niepokalanego poczęcia był główną przyczyną, dla której Bóg oddał się Maryi całkowicie, a w Niej oddał się całkowicie stworzeniom. W ten sposób wypełniło się najgorętsze pragnienie Boga, aby udzielać się całemu światu⁵¹.

Maryja jawi się jako Ta, która od pierwszej chwili swego istnienia ma najpełniejszy udział w tej miłości. Warunkiem upodobnienia się do Maryi w Jej niepokalaności jest zarazem troska o to, by wystrzegać się grzechu, ale i o to, by być wypełnionym i przemienionym miłością. Przeświadczenie to o. Honorat wyraził w słowach: *Więc nie dość być wolnym od grzechu ciężkiego albo nałogowych, częstych powszednich, trzeba być niepokalanymi i czystymi w miłości. Trzeba tedy jeszcze, żeby ta miłość Jezusa na podobieństwo Maryi tak ogarnęła nasze serca, iżby w nich już nic innego znaleźć miejsca nie mogło, oprócz samego Jezusa*⁵².

Cześć dla Maryi – zdaniem o. Honorata – winna zasadzać się nie tylko na podziwianiu Jej osoby, lecz również na upodobnianiu się do Boga, Słowa Wcielonego i Ducha Świętego, do odniesień stwierdzanych i podziwianych w Niej. Stwierdzenie to znalazło wyraz w jednej z jego nauk dla siostr: *niepokalanymi bądźmy, o ile tylko pozwala na to ułomność wsparta łaską Bożą. Unikajmy grzechu, bo grzech każdy trądem niejako duszę okrywa, bo grzech każdy, owszem, każda dobrowolna niedoskonałość zasmuca w nas Ducha Świętego i rani Serce Jezusa, które nas do najwyższej powołać raczyło świętości i chce, byśmy niepokalanymi byli w miłości*⁵³.

Podsumowując powyższe wybrane teksty dogmatycznie i ascetycznie, dochodzi się do wniosku, że są nośne i można stwierdzić, że nauka bł. Honorata o niepokalanym poczęciu osadzona jest w kontekście trynitarnym, chrystologicznym, soteriologicznym, posługuje się integralnym

⁴⁹ TENŹE, *Kazanie na Niepokalane Poczęcie 1891*, mps, AWP II B, zbiór III, 256.

⁵⁰ TAMŻE, 257-258.

⁵¹ TAMŻE, 262.

⁵² TENŹE, *Przemówienie na uroczystość Niepokalanego Poczęcia N. Maryi Panny*, w: *Wybór pism o. Honorata Koźmińskiego*, cz. 1: *Przemówienia o życiu zakonnym. Środki do leczenia chorób duszy*, przygotowali do wyd. J. R. BAR, G. BARTOSZEWSKI, Warszawa 1981, 222 (Polskie Teksty Ascetyczne, t. IV).

⁵³ TAMŻE, 221.

ujęciem dogmatu, a także zawiera odniesienia do życia duchowego osób zakonnych⁵⁴.

3. Założyciel zgromadzeń maryjnych

Bł. Honorat Koźmiński jest w Kościele bezprecedensowym założycielem licznych zgromadzeń zakonnych, zwłaszcza ukrytych, których w szczytowym okresie było 26, a obecnie istnieje 16 - trzy habitowe i 13 ukrytych⁵⁵. Kult maryjny we wspólnotach zakonnych honorackich wiązał się ściśle z ich zadaniami apostołskimi. Miały one przez przykład własnego życia religijnego i przez pracę dawać świadectwo Chrystusowi i prowadzić do Niego. Zadania zgromadzeń ukrytych były powiązane z kultem Matki Bożej jako głównej ich patronki.

Imię Niepokalanej nadał bł. Honorat Siostron Służkom Najświętszej Maryi Niepokalanej, Braciom Sługom Maryi Niepokalanej, Córkom Maryi Niepokalanej. Natomiast kult Niepokalanego Serca Maryi znalazł swój wyraz w nazwie Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi oraz Zgromadzeniu Córek Najczystszego Serca Najświętszej Maryi Panny. Analizując myśl bł. Honorata, nie należy zbyt akcentować ani odróżniać Serca Najczystszego od Niepokalanego, ponieważ kult Serca Maryi odnosi się do tej samej osoby Matki Bożej. W zgromadzeniach tych kwitł kult Niepokalanej, szczególnie podkreślany po ogłoszeniu dogmatu o niepokalanym poczęciu. Natomiast należy zauważyć, że kult Niepokalanego Serca Maryi jest nieco późniejszy⁵⁶.

3.1. Zgromadzenie Sióstr Służek NMP Niepokalanej

Powstanie tego chronologicznie drugiego zgromadzenia ukrytego związane jest z objawieniami Najświętszej Maryi Panny w Gietrzwałdzie, które trwały od 27 VI do 16 IX 1877 roku⁵⁷. Te objawienia o. Honorat osobiście bardzo przeżywał i propagował. W objawieniach tych, kolejnych po objawieniach w Lourdes (1858 r.), dostrzegał Boży znak

⁵⁴ M. GRUNT, *Niepokalane Poczęcie Maryi w duchowości Zgromadzenia Sióstr Służek NMP Niepokalanej*, „Salvatoris Mater” 6(2004) nr 1, 123.

⁵⁵ G. LASON, *Ilościowy i strukturalny rozwój zgromadzeń bł. Honorata Koźmińskiego w latach 1885-1895*, w: *Błogosławiony Honorat Koźmiński (Pokłosie beatyfikacji)*..., 217-223.

⁵⁶ K. TRELA, *Honorackie zgromadzenia maryjne w walce o uratowanie Kościoła i Narodu w XIX wieku*, w: *Niepokalana. Kult Matki Bożej*..., 396; por. G. BARTOSZEWSKI, *Maryja w życiu i działalności*..., 34.

⁵⁷ J. OBŁĄK, *Objawienia Matki Boskiej w Gietrzwałdzie. Ich treść i autentyczność w opinii współczesnych*, „Studia Warmińskie” 14(1977) 16-23.

potwierdzający dogmatyczną prawdę o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny. W 1878 r. w *Notatniku duchowym* po rozmyślanii o rozesłaniu apostołów zapisał: *Bylbym bardzo szczęśliwy, żebym zasłużył być posłanym od Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej. Błagam Cię, Najświętsza Panno przez te różańce i przez te dusze. Apostolstwo Najświętszej Panny Gietrzwałdzkiej na wzór Apostolstwa Serca Jezusa*⁵⁸. Zainspirowany tym nadzwyczajnym wydarzeniem, uznał, że nadszedł czas, by z grona licznych dziewcząt gromadzących się przy jego konfesjonale powołać nowe zgromadzenie ukryte Sióstr Służek NMP Niepokalanej⁵⁹. W przepisie do „Ustawy Związku Służek Niepokalanej” (1882 lub 1883 r.) napisał: *Okazją zaś tego zawiązku były objawienia Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej uczynione w tym czasie wiejskim dziewczętom, pobudzając je do żarliwej modlitwy i do zachęcania wszystkich do odmawiania różańca i do wstrzemięźliwości, dlatego też zaraz w rok po objawieniach, w uroczystość Najświętszej Maryi Panny Różańcowej (1878 r.), w odpust św. Franciszka, pierwszy raz się zawiązały i Służkami Niepokalanej się nazwały*⁶⁰. Program działalności służek nakreślił założyciel w pierwszych ich ustawach. Celem służek miało być rozszerzanie chwały Bożej pod szczególną opieką Przenajświętszej Panny przez gorącą do Niej modlitwę, przez naśladowanie Jej życia pracowitego i ukrytego, i przez zachęcanie drugich przykładem i słowem do poprawy życia i do ćwiczeń pobożności, a szczególnie do wstrzemięźliwości i odmawiania różańca⁶¹. Pisma o. Honorata kierowane do sióstr służek często nawiązują do przywileju niepokalanego poczęcia i zawierają zachętę do praktyki życia duchowego i ascezy oraz trwania z Maryją. W liście okólnym na 25-lecie powstania zgromadzenia napisał: *Winszuję Wam [...], żeście tak ściśle złączone z Niepokalaną Panną, która jest początkiem i końcem wszystkich tajemnic Bożych. [...] Kochajcie Maryję coraz goręcej, naśladowujcie Jej cnoty, aby Was ta Niepokalana Maryja uważała zawsze za swoje służki ukochane i błogosławiła po wszystkie czasy*⁶². Siostry służki przez

⁵⁸ H. KOŹMIŃSKI, *Notatnik duchowy...*, 351.

⁵⁹ H.I. SZUMIŁ, *Zgromadzenie Sióstr Służek Najświętszej Maryi Niepokalanej (1878-1978)*, w: *Dziedzictwo błogosławionego Honorata Koźmińskiego*, red. H.I. SZUMIŁ, G. BARTOSZEWSKI, Warszawa 1998, 75-83.

⁶⁰ Cyt. za: M. WÓJCIK, *Zgromadzenie Sióstr Służek NMP Niepokalanej*, t. 1, Mariówka 1978, 66, przyp. 79.

⁶¹ M. KAJDAN, *Cześć Matki Bożej Niepokalanej w charyzmacie zgromadzeń honorackich*, w: *Niepokalana Matka Chrystusa...*, 106.

⁶² H. KOŹMIŃSKI, *List okólny*, [Nowe Miasto n. Pilicą 7 października 1903 r.], w: H. KOŹMIŃSKI, *Pisma*, t. 5: *Listy do Zgromadzenia Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej 1884-1916*, oprac. i przygotowała do druku H.I. SZUMIŁ, Warszawa. 1997, 311-312.

125 lat swej historii pielęgnują duchowość i apostołat maryjny według wskazań błogosławionego Założyciela⁶³.

3.2. Zgromadzenie Braci Sług Maryi Niepokalanej

W 80. latach XIX wieku zrodziła się idea, by obchodzić jubileusz 1900. rocznicy niepokalanego poczęcia i narodzin Najświętszej Maryi Panny. O. Honorat, który otwarty był na to, co nowe, zaangażował się w propagowanie tej idei. Dla uczczenia tej rocznicy, która miała przypadać 8 IX 1885 r. opublikował pierwszy tom od lat przygotowywanej encyklopedii maryjnej pt. *Czem jest Maryja*. Wśród racji opublikowania tego dzieła, między innymi podaje: *Piątą wreszcie pobudką do ułożenia tego dziełka, która co do czasu była pierwszą i głównie nawet myśl tę natchnęła, było to, żeby uczcić 19-wiekowe Rocznice Niepokalanego Poczęcia i Narodzenia Przenajświętszej Panny, czyli uświęcić pobożnymi czytaniem, rozmyślaniami i modlitwami cały czas przebywania Jej w łonie św. Anny przed 19 wiekami i pierwsze miesiące pojawienia się Jej na świecie*⁶⁴.

Papież Leon XIII zlecił Kongregacji Obrzędów zbadanie zasadności obchodzenia takiego jubileuszu. Kongregacja po przeprowadzonych studiach wydała orzeczenie, że nie istnieją przesłanki historyczne, by taki jubileusz obchodzić. O. Honorat wycofał się z tego zamysłu propagowania jubileuszu⁶⁵.

Natchniony ideą uczczenia Maryi Niepokalanej, gdyż taki cel miał proponowany jubileusz, w dwa lata wcześniej, bo 15 VIII 1883 r. założył ukryte zgromadzenie męskie Braci Sług Maryi Niepokalanej. Pierwsi członkowie wywodzili się ze wsi. Działalność zgromadzenia była ukierunkowana ku wsi, poprzez prace w polu i prowadzenie zakładów rzemieślniczych, a przede wszystkim moralne oddziaływanie. Maryja niepokalana miała być dla braci przewodniczką i natchnieniem⁶⁶. W Ustawach Zgromadzenia, w rozdziale „O ćwiczeniach duchownych” czytamy: *Wszystko cokolwiek [brat] czyni, wszystko co myśli, każde poruszenie członków, każde uderzenie serca, wszystko co spełnia, niech spełnia w duchu nieustannej adoracji – niech życie jego całe będzie jednym aktem*

⁶³ M. KAJDAN, *Cześć Matki Bożej Niepokalanej...*, 107-109.

⁶⁴ H. KOŹMIŃSKI, *Czem jest Maryja, czyli zbiór tajemnic, przywilejów, łask, cudów i uwielbień Przenajświętszej Bogarodzicy według dni roku ułożony*, t. 1, Kraków 1885, IX-X; por. F. DUCHNIEWSKI, *Popularyzacja mariologii w dziele o. Honorata Koźmińskiego „Czem jest Maryja”*, w: *Niepokalana. Kult Matki Bożej na ziemiach polskich...*, 571-577.

⁶⁵ H. KOŹMIŃSKI, *Czem jest Maryja...*, XII.

⁶⁶ G. BARTOSZEWSKI, H.I. SZUMIŁ, *Zgromadzenie Braci Sług Maryi Niepokalanej (1883-1983)*, w: *Dziedzictwo błogosławionego Honorata Koźmińskiego...*, 279-286.

miłości, a wszystko niech ofiaruje przez Niepokalane ręce Najwyższej Adorantki, Maryi – aby Jezusowi ofiarę swoją tym miłszą uczynić⁶⁷. Bracia słudzy Maryi skutecznie realizowali swoją misję do 1949 r., tj. do upaństwowienia przez władze komunistyczne ich majątku. Na skutek tego część braci opuściła zgromadzenie, a pozostała reszta była śledzona przez władze komunistyczne⁶⁸. Ta sytuacja spowodowała, że zgromadzenie, mimo wysiłków władzy kościelnej, od lat się nie rozwijało. Dekretem Kongregacji Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego z dnia 13 VI 2003 r. zostało rozwiązane, a 8 ostatnich braci, za ich zgodą, zostało wcielonych do Warszawskiej Prowincji Braci Mniejszych Kapucynów⁶⁹.

3.3. Zgromadzenie Córek Maryi Niepokalanej

Pielęgnowana w sercu o. Honorata szczególna miłość do Niepokalanej po ogłoszeniu dogmatu, jak też beatyfikacja Ludwika Grigniona de Montfort (1888 r.) wpłynęły na założenie Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej. Dokonało się to 21 XI 1891 r. Jego naczelnym zadaniem jest chwała Boża, szczególna cześć do Niepokalanej i praca wśród ludności miejskiej⁷⁰. W uzupełnieniu do pierwszych ustaw z 1894 r. napisał: *Najświętsza Maryja Panna jest Panią i Właścicielką wieczystą Zgromadzenia, ze wszystkimi pracami i zasługami. Każda wstępująca siostra staje się własnością całkowitą Niepokalanej Matki, ofiarując się Jej za narzędzie do ratowania bliźnich modlitwą i pracą, we wszystkich potrzebach duszy i ciała, dawanem dobrego przykładu*⁷¹.

W 1904 roku, w pięćdziesiątą rocznicę ogłoszenia dogmatu niepokalanego poczęcia, o. Honorat powiedział do sióstr niepokalanek: *Jubileusz Niepokalanego Poczęcia ma dla was daleko większe znaczenie niż dla innych wiernych. My bowiem jesteśmy owocem tego Jubileuszu i słusznie*

⁶⁷ Ustawy Rodziny Sług Maryi od Pocieszenia Jezusa w Przenajświętszym Sakramencie, przed 1901 r., mps, AWP Pisma II D 8a, 45.

⁶⁸ G. BARTOSZEWSKI, H.I. SZUMIŁ, *Zgromadzenie Braci Sług Maryi Niepokalanej...*, 286-288.

⁶⁹ Dekret Kongregacji Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego z dnia 13.06.2003 r. (Prot. 44301/90. V. 68-1/2003.), w: Archiwum Kurii Prowincjalnej Warszawskiej Prowincji Braci Mniejszych Kapucynów w Warszawie.

⁷⁰ B. KOZIEŁ, A. ŚWIDERSKA, *Misterium Niepokalanej...*, 145-146; por. M. KAJDAN, *Cześć Matki Bożej Niepokalanej...*, 110; por. D. PEDRYCZ, *Zgromadzenie Córek Maryi Niepokalanej 1891-1991, w: Dziedzictwo błogosławionego Honorata Koźmińskiego...*, 559-561.

⁷¹ H. KOŹMIŃSKI, *Ustawy Córek Maryi Niepokalanej*, AWP II D, 27, Wstęp, rozdz. 1, 11-12.

się uważać możemy za żywy pomnik ogłoszenia tego dogmatu. Jej to bowiem Niepokalanemu Poczęciu jesteście winne wasz zawiązek⁷².

3.4. Zgromadzenie Córek Najczystszeo Serca Najświętszej Maryi Panny

Założył je o. Honorat przy współudziale M. Pauli Maleckiej w uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP 8 XII 1885 roku⁷³. Można domniemywać, że powstanie tego zgromadzenia również związane jest z dążeniami do obchodzenia 1900. rocznicy niepokalanego poczęcia i narodzin Najświętszej Maryi Panny. O. Honorat pisał do Pauli Maleckiej: *Sercu Jezusa i Maryi oddaję was na zawsze⁷⁴ oraz odznaczać się będą dla tej Niebieskiej swej Matki [...] serdecznym nabożeństwem [...] w ich pracach nad drugimi, których również tym duchem nabożeństwa [...] ku Maryi napelniać będą się starały. Córki Serca Maryi usiłować mają zjednoczyć się z Maryją wszystkimi władzami duszy: rozpamiętując Jej życie przez cały rok, według przypadających uroczystości⁷⁵.*

3.5. Zgromadzenie Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi

Zgromadzenie powstało w Zakroczymiu 4 X 1888 r. w uroczystość św. Franciszka z Asyżu. W tym to dniu o. Honorat odprawił Mszę św. w intencji nowego zgromadzenia i zawierzył je Niepokalanemu Sercu Maryi. Nazwa przypomina siostrom o ich duchowym związku z Niepokalanym Sercem Maryi. W pierwszych ustawach o. Honorat napisał: *Siostry tego Zgromadzenia powinny się odznaczać szczególną miłością dla Przenajświętszej Maryi; miłość ta powinna być najwyższą miłością najtkliwszych córek dla najczulszej Matki, która wszystko ożywiać powinna. Będą czyły szczególnie Jej Niepokalane Serce i nosić Jej medal na piersiach i uciekać się do Niego z szczególną ufnością w każdej potrzebie i wynagradzać za zniewagi Jej po fabrykach wyrządzane⁷⁶.*

W kulcie Matki Bożej i w tytułach, pod jakimi jest Ona czczona przez Sł. Bożą Anielę Różę Godecką, współzałożycielkę, oraz przez sio-

⁷² L. GAŚSIOROWSKA, *Kronika i historia Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej (1891-1939)*, mps, z. 2, Archiwum Córek Maryi Niepokalanej w Nowym Mieście n. Pilicą, 197.

⁷³ B. KONOBRODZKA, *Zgromadzenie Córek Najczystszeo Serca Najświętszej Maryi Panny*, w: *Dziedzictwo Błogosławionego Honorata Koźmińskiego...*, 333-337.

⁷⁴ H. KOŹMIŃSKI, *Pisma*, t. 8: *Listy do Zgromadzenia Córek Najczystszeo Serca Najświętszej Maryi Panny 1886-1916*, Warszawa 1997, 84, nr 47 (List do Matki Pauli Pauliny Anny Maleckiej z 15 X 1913).

⁷⁵ Por. M. KAJDAN, *Cześć Matki Bożej Niepokalanej...*, 115-116.

⁷⁶ Ustawa Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi, ułożona przed 1901 r., mps, AWP II D 10, 32.

stry zgromadzenia, wyraźnie dominuje kult Niepokalanego Serca oraz kult niepokalanego poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Ten pierwszy jest ściśle związany z nazwą zgromadzenia, drugi natomiast został ukształtowany w ramach kultu maryjnego w drugiej połowie XIX wieku⁷⁷.

3.6. Inne zgromadzenia związane z Maryją, ale nie związane z Nią tytułami

Kult Maryi niepokalanej kwitnie również w innych zgromadzeniach o. Honorata. Siostry św. Feliksa z Cantalice (felicjanki) zostały założone 21 XI 1855 r., w roku proklamacji dogmatu niepokalanego poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Życie ich przeniknięte jest maryjnością. Podobnie klauzurowe mniszki kapucynki, które wyłoniły się z sióstr felicjanek, czczą Niepokalaną. W 1878 r o. Honorat z racji objawień Niepokalanej w Gietrzwałdzie do felicjanek do Krakowa i do kapucynek w Przasnyszu napisał: *Któż najlepiej wyrozumie wszystkie te słowa Niepokalanej Pani, jeżeli nie wy, które ten Jej przywilej Niepokalanego Poczęcia od dawna wciąż szczególnie otaczacie i za Matkę Ją swoją i Panią macie?*⁷⁸. Pierwsze zgromadzenie ukryte: Posłanniczki Królowej Serca Jezusowego, obecnie Świecki Instytut Służebnic Najświętszego Serca Jezusa ma za patronkę Matkę Bożą Dobrej Rady, ale jego duchowość zakorzeniona jest w tajemnicy niepokalanego poczęcia Najświętszej Maryi Panny⁷⁹.

Siostry Franciszki od Cierpiących – czczą Matkę Bożą Nieustającej Pomocy, Siostry Sługi Jezusa – oddają cześć Niepokalanej jako Służebnicy Pańskiej; Siostry Imienia Jezus – przyjęły za swoją główną patronkę Matkę Bożą Wspomożycielkę Wiernych; Siostry Wspomożycielki szczególnie kultem otaczają Najświętszą Maryję Pannę jako Pocieszycielkę Strapionych i Pośredniczkę Łask; Siostry Pasterzanki czczą Matkę Dobrego Pasterza; główną patronką Sióstr Westiarek Jezusa jest Matka Boża Łaskawa; Siostrom Pocieszycielkom patronuje Matka Boża Dobrej Rady. W pozostałych zgromadzeniach Maryja czczona jest głównie w tajemnicy niepokalanego poczęcia, z którą łączy się kult Niepokalanego Serca Maryi⁸⁰. Dwom zgromadzeniom: Córkom Matki Bożej Bolesnej⁸¹ i Synom Matki Bożej Bolesnej⁸² patronuje Matka Boża Bolesna.

⁷⁷ M. KAJDAN, *Cześć Matki Bożej Niepokalanej...*, 112-15; por. K.J. BĄK, *Duchowość zakonna Anieli Róży Godeckiej (1861-1937)*, Częstochowa 2001, 132-134, 282-286.

⁷⁸ H. KOŹMIŃSKI, *Pisma*, t. 4: *Listy do Mniszek Klarysek. Kapucynek (1865-1915)*, Warszawa 1998, 64; por. *Pisma*, t. 3, *Listy do Zgromadzenia Sióstr św. Feliksa z Cantalice 1856-1913*, cz. 3, Warszawa 1999, 291.

⁷⁹ M. KAJDAN, *Cześć Matki Bożej Niepokalanej...*, 117-121.

⁸⁰ TAMŻE, 105; por. K. TRELA, *Honorackie zgromadzenia maryjne w walce o uratowanie Kościoła i Narodu w XIX wieku...*, 395-396.

⁸¹ J. WIŚNIEWSKA, *Zgromadzenie Córek Matki Bożej Bolesnej*, w: *Dziedzictwo Błogosławionego Honorata Koźmińskiego...*, 146, 151-154.

4. Pisarz religijny

Bł. Honorat znany jest również jako pisarz religijny. Podczas rekoлекcji odprawionych w 1886 r. zapisał w *Notatniku duchowym: Przy Mszy św. przedstawiło mi się jako wielki dar pisanie, byłem pobudzony do wdzięczności, postanowiłem przynajmniej 3 godziny co dzień obracać na pisanie dla chwały Bożej*⁸³. O darze tym wspominał w notatkach rekoлекcyjnych, kiedy miał już na swoim koncie sporo pism. Przejycie to przekonało go tylko co do słuszności podejmowania pisarstwa jako środka apostołowania. Wybrał więc pracę pisarską, aby słowem utrwaloną na piśmie przekonać czytelników o wielkiej miłości Boga do człowieka. Taka jest główna geneza pracy pisarskiej o. Honorata, który był pisarzem, *którego wezwwała idea*⁸⁴.

Na pierwszym miejscu należy wymienić fundamentalne dzieło poświęcone Maryi, które nosi tytuł *Czem jest Maryja*. Sam autor w *Notatniku duchowym* tak o nim pisze: *Ujrzawszy w pierwszym roku w Zakrocymiu „Summę Mariańską”, zapragnąłem, aby można to streścić dla chwały Matki Bożej*⁸⁵. Zamierzonemu dziełu, jako jego inicjator, od samego początku świadomie nadawał charakter encyklopedyczny. Pisał o tym: *w tym dziele moim zebrałem wszystko, co tylko o Maryi powiedzieć można. Powydobywałem ze starych dzieł najważniejszych rzeczy, takie, o których nikt u nas nie wie*⁸⁶. W liście do generała zakonu kapucynów w Rzymie donosi: *Jasne jest, że takiego dzieła nie mogłem sam dokonać bez pomocy innych osób, które były potrzebne tak do przekładu z różnych języków: łacińskiego, włoskiego, francuskiego, hiszpańskiego itd., jak do wyszukania różnych okoliczności, nazw, miejsc, lat i dni, albo do porównywania podobnych artykułów*⁸⁷. Taki zespół o. Honorat miał złożony z kilku siostr swoich zgromadzeń. Sam był głównym redaktorem, który wszystkim pracom nadawał kierunek⁸⁸.

⁸² M. KAJDAN, *Cześć Matki Bożej Niepokalanej...*, 128-130.

⁸³ H. KOŹMIŃSKI, *Notatnik duchowy...*, 377.

⁸⁴ J. PARANDOWSKI, *Alchemia słowa*, Warszawa 1951, 12.

⁸⁵ H. KOŹMIŃSKI, *Notatnik duchowy...*, 435. Pierwszy rok w Zakrocymiu to 1865, po kasacie klasztoru warszawskiego 28 XII 1864 r. Wspomniana *Summa Mariańska* to: J. BOURASSE, *Summa aurea de laudibus B.M.V... omnia complectens, quae de gloria Virginis Deipare reperiuntur in S. Bibliis, S. Patribus ... necnon hagiographica, liturgica, theologicae, ascetica...*, vol. 1-13, Paris 1862.

⁸⁶ H. KOŹMIŃSKI, *Pisma*, t. 13: *Listy do różnych osób 1857-1916*, oprac. i przygotowała do druku H.I. SZUMIŁ, Warszawa 2001, 202-204 (List 113 do Ludwika Górskiego z 12 września 1907 r.).

⁸⁷ TENŹE, *Pisma*, t. 2: *Listy do przełożonych generalnych i współbraci Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów 1867-1916*, oprac. i przygotowała do druku H.I. SZUMIŁ, Warszawa 1997, 300-301 (List 44 do Ojca Bernarda Edwarda Christen).

⁸⁸ Do współpracownic należały: Aniela Róża Godecka ze Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanej Serca Maryi (fabryczna), Stefania Teresa Łuczyczna (tercjarka), Jolanta

Pierwszy tom został opublikowany w Krakowie w 1885 r. z okazji oczekiwanego jubileuszu 19 wieków niepokalanego poczęcia i narodzin Matki Bożej. Tom ten zawiera jedynie rozważania na 7 dni, opracowane w 6 działach. Całość dzieła miała obejmować ponad 50 tomów⁸⁹. Treść została rozłożona na sześć działów: 1) Kim jest NMP?; 2) Kim Bóg uczynił dla danego dnia Maryję, czyli jakie pamiątki dla Jej chwały zostały utrwalone?; 3) Kim Maryja okazała się w danym dniu dla świata i poszczególnych ludzi?; 4) W jaki sposób Kościół w tym dniu okazywał Maryi swą cześć?; 5) Jak święci i wybitni słudzy Maryi okazywali Jej są wierność?; 6) Co czciciele Maryi mogliby w danym dniu uczynić?⁹⁰

Z okazji 50. rocznicy ogłoszenia dogmatu o niepokalanym poczęciu NMP, w 1904 r., o. Honorat wznowił ten tom uzupełniony nowymi tekstami i ilustracjami. Na szczególną uwagę zasługuje obszerna dedykacja poświęcona Matce Bożej, którą podaje się jedynie w skrócie. *U nóg Twoich, o Maryjo! Najczystsza, Najświętsza i Najwyższa po Bogu Istoto! [...] Ja lichy wielbiciel i zbieracz dzieł Twoich. [...] Ten zbiorek [...] składam, ofiaruję i poświęcam, jako hołd czci, miłości i wdzięczności Tobie przynależny, od naszego wieku, od naszego kraju, od naszego Zakonu. Na uczczenie tych wszystkich darów, przywilejów i skarbów, jakie Bóg złożył w Tobie*⁹¹.

W drugim wydaniu lepiej sprecyzował pytania i materiał faktograficzny rozłożył bardziej logicznie, a poszczególne jednostki podzielił na 9 następujących działów: 1) Tajemnice i szczegóły biograficzne Maryi; 2) Historia, teologia, polemika mariańska; 3) Kim się okazała Maryja od chwili wniebowzięcia dla swoich czcicieli; 4) Uwielbienia Maryi, tytuły i nazwy; 5) Wyrazy czci odbieranej przez Maryję na całym świecie; 6) Cześć oficjalna Kościoła względem NMP (bulle maryjne itp.); 7) Oznaki czci od wiernych Kościoła, a zwłaszcza od Ojców Kościoła; 8) Cześć Maryi w naszym kraju, a więc typowy dział polski.

Bł. Honorat, który w całym życiu odznaczał się niespożyтым duchem apostołskim, niezwłocznie zaangażował się w popularyzację objawień Matki Bożej Niepokalanej w Gietrzwałdzie. Pozostawił rękopis zatytułowany *Chwała Jezusowi przez Maryję Niepokalanie Poczętą*. Rękopis

Bronisława Muśkiewicz (fabryczna), Stanisława Elekta Muśnicka (westiarka Jezusa), Anna Elekta Salinkiewicz (fabryczna), m. M. Elżbieta Anna Stummer (felicjanka). Por. F. DUCHNIEWSKI, *Popularyzacja mariologii...*, 573.

⁸⁹ P. BRZOZOWSKA, O. Honorat Koźmiński jako pisarz, w: *Wybór pism o Honorata Koźmińskiego*, cz. 1: *Przemówienia o życiu zakonnym. Środki do leczenia chorób duszy...*, 14-15.

⁹⁰ Por. F. DUCHNIEWSKI, *Popularyzacja mariologii...*, 574.

⁹¹ H. KOŹMIŃSKI, *Czem jest Maryja, czyli zbiór tajemnic, przywilejów, łask i uwielbień Przenajświętszej Bogarodzicy według pory roku ułożony*, Kielce 1904, XI.

w kształcie brulionu obejmuje 28 stron. Autor przedstawia w nim treść, przebieg objawień, osoby, które doznały objawień oraz przesłanie, jakie przekazała Matka Boża. Dziełko to ma charakter popularny. Autorowi chodziło o popularyzację prawdy o Niepokalanej, tej, której dogmat został ogłoszony w 1854 r. i która objawiła się w Lourdes w 1858 r. W objawieniach gietrzwałdzkich dostrzegał potwierdzenie tych faktów⁹². Oprócz powyższego dziełka, które niestety pozostało w rękopisie, bł. Honorat opublikował jeszcze kilka dziełek maryjnych poświęconych głównie kultowi. Na szczególną uwagę zasługuje dziełko pt. *Nowenna do Najświętszej Maryi Panny Lurd (z Lourdes)*, nakładem Księgarni Nowomiejskiej w 1914 r. Jest to książeczka o objętości 80 stron. W przedmowie autor podaje motyw opracowania tej nowenny: *Znaną jest i u nas potęgą Najświętszej Panny z Lurd. Niezmierna liczba uzdrowień w naszym kraju, tak na ciele, jak i na duszy, czy to przez nowenny do Niej odprawiane, czy przez używanie wody z cudownego Jej źródła, rozbudziła ufność w Jej przemożną przyczynę; ale chodzi o ożywienie tego nabożeństwa i skierowanie go do głównego celu, o którym wspomnieliśmy wyżej*⁹³. O. Honoratowi przyświecało jeszcze jedno pragnienie o charakterze narodowym, wyrażone w słowach: *Upraszamy przy tym, aby każdy, kto będzie odprawiał tę nowennę, do swej osobistej intencji przyłączał i te ogólną, by cały kraj nasz wybawionym został z duchowego upadku*⁹⁴. Teksty nowenny na każdy dzień są obszernie. Rozpoczyna się od hymnu do Matki Bożej, antyfon, opisu objawień, cudownego uzdrowienia, zakończone antyfoną i modlitwami. Na zakończenie o. Honorat załącza: „Wezwania odmawiane w Lourdes podczas procesji z Najświętszym Sakramentem”⁹⁵.

Inne maryjne publikacje są następujące: *Miesiąc sierpień na uczczenie Niepokalanego i Bolesnego Serca Maryi w celu wyjednania nawrócenia grzeszników* (Kraków 1881 r.), *Polski miesiąc Maryi* (Warszawa 1913 r.), *Październik. Miesiąc Najświętszej Panny Maryi Różańcowej* (Nowe Miasto 1914 r.), *Krótki sposób odmawiania Różańca* (Warszawa 1893 r.). Z niewydanych należy wymienić: *Straż Duchowna Honorowa Niepokalanego Serca Przenajświętszej Maryi Panny*⁹⁶, *Miesiąc Bolesci Maryi*

⁹² G. BARTOSZEWSKI, *Niepublikowany rękopis Sługi Bożego O. Honorata Koźmińskiego, kapucyna pt. Chwała Jezusowi przez Maryje Niepokalanie Poczętą*, „Studia Warmińskie” 14(1977) 349-362.

⁹³ H. KOŹMIŃSKI, *Nowenna do Najświętszej Maryi Panny Bożej z Lourdes*, 9.

⁹⁴ TAMŻE.

⁹⁵ TAMŻE, 10-80.

⁹⁶ AWP II C, 16.

– *Wrzesień* [*Wrzesień – Miesiąc Bolesci Maryi z ojczystymi przykładami Jej współczucia dla cierpiących*, Nowe Miasto po r. 1905]⁹⁷.

5. Zakończenie

Bł. Honorat swoją apostołską pracą, a zwłaszcza świętością, ofiarował Kościołowi intensywną i głęboką duchowość maryjną. Związany z tradycją wschodnią, a żyjący w zachodniej, potrafił połączyć dziedzictwo teologiczno-duchowe obydwu i ujednoczyć we franciszkańskiej duchowości⁹⁸.

Pracą pisarską o. Honorat chciał wystawić pomnik Maryi niepokalanej. Inicjatywa ta dzięki jego ogromnemu wysiłkowi i poświęceniu bliskich mu osób została zrealizowana. Jednak z braku funduszy dzieło to nie mogło być wydrukowane. Dziesiątki tomów rękopisu zalegają półki archiwalne. Świadczą one jednak o wielkim zapale i umiłowaniu Maryi niepokalanej. Mimo tego niepowodzenia nie stracił ducha ani zapału.

Ale obok tego niezrealizowanego pomnika Maryi niepokalanej o. Honorat wystawił i pozostawił w Kościele żywe pomniki w formie licznych zgromadzeń zakonnych, z których pięć poświęconych zostało Najświętszej Maryi Pannie Niepokalanej. Wspólnoty te już przez przeszło sto lat nieustannie Ją chwalą i propagują Jej cześć wśród Ludu Bożego.

Podsumowując całą działalność bł. Honorata, jego pracę kaznodziejską, zakonotwórczą i pisarską, poświęconą Maryi niepokalanej, należy stwierdzić, że w pełni zasługuje na miano promotora kultu Niepokalanej na ziemiach polskich.

O. dr Gabriel Bartoszewski OFMCap

ul. Kapucyńska 4
PL - 00-245 Warszawa
e-mail: o.gabriel@post.pl

⁹⁷ TAMŻE, II C 15.

⁹⁸ T. SŁOTWIŃSKI, *Niepokalanie Poczęta Maryja w tradycji franciszkańskiej...*, 77.

Il beato Onorato Kozminski come promotore del culto dell'Immacolata sulla terra polacca

(Riassunto)

Tra i più grandi promotori del culto dell'Immacolata in Polonia fu il beato Onorato Kozminski (1829-1916).

L'autore nella prima parte dell'articolo ci presenta le radici della pietà mariana di Kozminski, e cioè la tradizione familiare e francescana, poi si delinea la sua attività come predicatore, fondatore delle diverse famiglie religiose (principalmente femminili) e scrittore religioso.